

Suomen asema idän ja lännen raja-alueella on aiheuttanut sen, että päämielenkiinto on maan historiallisia vaiheita kuvailevassa kirjallisuudessa varsin luonnollisista syistä keskittynyt tämän näkökulman tarkastelemiseen. Tällöin kolmas ilmansuunta, jolla niinkään on ollut myös oma tietty merkityksensä Suomen kehitykselle, etelä, on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tosin on totta, että suomalaisten tutkijain kynästä on lähtenyt ansiokkaita tutkimuksia Suomenlahdesta etelään sijaitsevien alueiden historiasta, mutta ne ovat lukumäärältään kuitenkin olleet suhteellisen harvalukuisia verrattuna muuhun kirjallisuuteen.

Nyt on Turun yliopiston yleisen historian professori Vilho Niitemaa julkaissut laajan *Baltian historian*, jossa Viron ja Latvian vaiheita seurataan aina muinaisuuden hämärästä toisen maailmansodan loppuun saakka.

Teoksen yleisrakennetta tarkastellessa havaitsee, että erityistä huomiota on kiinnitetty keskiaikaan ja osittain myös Ruotsin vallan aikaan, kun taas uusin historia 1700-luvulta lähtien on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tällä pääpainon keskittämisellä aikaisempiin vuosisatoihin on ollut niin etunsa kuin haittansakin. Ensinnäkin se on antanut professori Niitemaalle, joka on *Baltian* keskiajan historian erikoistuntija, tilaisuuden tietojensa ja taitojensa hyväksikäyttämiseen koko laajuudessaan.

Tämä alkuosa teoksesta onkin varsin nautittavaa luettavaa. Tekijä on osannut taidon luoda yleismaailmallisen taustan kehitykselle Baltiassa, antaa usein perin mutkikkaista ja sekavista tapahtumista selväpiirteisen kuvan sekä luonnehtia elävästi tämän alueen oloille ominaisia erikoispiirteitä. Kun sen sijaan siirrytään uuden ajan puolelle 1700-lukuun, muuttuu käsittelytapa. Teoksen loppuosan suurin heikkous on ilmeisesti luonteeltaan rakenteellinen. Erityisesti esitys kaikkein uusimmasta ajasta viime vuosisadan lopulta lähtien on epäilemättä liian suppea ja paikoitellen melkein luettelomainen. Ilmeisesti juuri tämä on johtanut siihen, että eräitä tärkeitä ilmiöitä on jäänyt liian vähälle huomiolle tai suorastaan mainitsematta. Paikka paikoin ilmenee myös eräitä epätasällisyyksiä.

Tekijä korostaa varsin voimakkaasti 1800-luvun loppupuolen venäläistämistoimenpiteitä — jotka sinänsä olivatkin ankaria ja lamauttivat joksikin aikaa kansallismielisten virolaisten piirien toiminnan — mutta jättää kokonaan mainitsematta Jaan Tenissonin kansallismielisen toiminnan ja ns. Tarton renesanssin, jotka merkitsivät juuri ratkaisevaa käännettä venäläistämispyrkimyksiä vastaan.

Samoin on väite, että näihin aikoihin tapahtui virolaisten keskuudessa laajaa venäläistymistä, suuresti liioiteltu. Vaikka venäläiset saivatkin hallintokoneiston suurelta osaltaan haltuunsa, ei se merkinnyt talonpoikaisväestön muuttumista venäläiseksi. Sitä ei merkinnyt myöskään joukkosiirtyminen ortodoksiseen kirkkoon — jos viimeksimainittu oli noihin aikoihin virolaisille vierashenkinen, oli sitä myös täysin saksalaishenkinen luterilainen kirkko.

Huomattava on, että juuri näihin aikoihin alettiin, tosin aluksi kaunokirjallisuudessa, käsitellä ensimmäisen kerran ajatusta Viron itsenäisyydestä. Varsinaiset tappiot virolaisuudelle venäläistytämispolitikka aiheutti oikeastaan niiden lukuisten virolaisten keskuudessa, jotka lähtivät Venäjälle parempia taloudellisia oloja etsimään — tosin näistäkin melkoinen osa palasi maan itsenäistyttyä takaisin.

Mainitsematta on jätetty vuosisadan alussa vaikuttanut Nuori Viro-liike, joka merkitsi käännekohtaa koko kansan henkisessä elämässä, ennen kaikkea kirjallisuuden ja taiteiden alalla. Niinikään olisi ollut syytä korostaa enemmän järjestö- ja yleisen kansalaistoiminnan huomattavaa laajentumista vuosisadan alussa — tämä yhteiskunnallinen toiminta loi pohjan myöhemmälle itsenäisyydelle ja oli sen välttämätön edellytys.

Erheellinen on väite, että 1917 »Viron ja Latvian työväestö liittyi bolševikkeihin». Päinvastoin olisi ollut syytä korostaa, että Virossa lähinnä sosiaalidemokraatteihin liittyneet työläiset vastustivat jyrkästi bolševismia. Latviassa oli kommunisteilla kieltämättä enemmän kannatusta, mutta tämänkin maan osalta on yllämainittu väite liioiteltu.

Paikkansapitävä ei ole myöskään väite, että Riiassa huhtikuun 12. pnä 1918 kokoontunut Baltian maaneuvosto olisi »yksimielisesti» pyytänyt suojelusta Saksalta. Maaneuvosto oli tosin niin kokoonpanttu, että saksalaisilla oli siinä enemmistö, mutta virolaiset kunnanvanhimmat — joille ei käsiteltävistä asioista ollut mitään ilmoitettu — esittivät jyrkän vastalauseensa ja viittasivat siihen, että Viron Maaneuvosto oli marraskuun 28. pnä 1917 julistautunut korkeimman vallan haltijaksi Virossa.

Kun tekijä useissa yhteyksissä muualla kirjassa esittää viittauksia suhteista Suomeen, olisi näitä aikoja kuvattaessa voinut mainita, että Viron taholta esitettiin valtioliiton solmimista Suomelle; ehdotuksen takana oli varsinaisesti Konstantin Päts, mutta samaa asiaa ajoi lukuisissa kirjoituksissaan ja puheissaan tunnettu runoilija Gustav Suits.

Tekijä väittää myös, että ympärysvaltain laivasto-osasto tuki tulellaan virolaisia näiden ajaessa takaa saksalaisia ja lähestyessä Riikaa kesäkuun lopulla 1919. Todellisuudessa osallistui Riiassa olevien saksalaisten pommittamiseen amiraali Johan Pitkan johtama virolainen laivasto-osasto. Liittoutuneiden osuus rajoittui siihen, että ne, tällä kertaa saksalaisen kenraalin Rüdiger von der Goltzin kanssa yhteistoiminnassa ollen, pakottivat virolaiset aselepoon ennen kun nämä olivat ehtineet hyökätä Riikaan saarrettujen saksalaisten kimppeun.

Selostettaessa Viron ja Neuvostoliiton välisen rauhan solmimista olisi voinut yleishistorialliselta kannalta mielenkiintoisena seikkana mainita, että Viro ei ollut ainoastaan Baltian maista, vaan muistakin ensimmäinen, joka solmi rauhan bolševistisen Venäjän kanssa, että tämä tapahtui länsivaltojen varoituksista ja uhkauksista huolimatta ja että viimeksimainitut jälkeinpäin myönsivät rauhanteon tapahtuneen edullisella hetkellä.

Edelleen olisi mielestäni tässä yhteydessä syytä kiinnittää huomiota eräisiin terminologisiin seikkoihin, niin toisarvoisia kuin ne lienevätkin. Ensinnäkin herättää huomiota, että professori Niitemaa käyttää nimitystä Baltia tarkoittamaan ainoastaan Viroa ja Latviaa, mutta sulkee sen ulkopuolelle Liettuan. Tietääkseni vakiintui suomen kielessäkin maailmansotien välisenä aikana nimitys Baltia tai Baltian maat tarkoittamaan myös Liettuaa — siitä huolimatta että viimeksimainitun aikaisemmat historialliset vaiheet liittyivät läheisemmin Puolaan kuin sen pohjoisnaapurien kohtaloihin. Joka tapauksessa on nimitys Baltia tai Baltian maat nykyisin yleismaailmallisesti käytännössä siinä merkityksessä, että se tarkoittaa kaikkia kolmea maata. Samoin käsittävät asian myös mainitut kolme kansaa itse. Tässä tapauksessa on tosin ymmär-

rettävää, että tekijä on historiantutkijana halunnut rajoittua käsittelemään ainoastaan Viron ja Latvian vaiheita — muodostavathan ne varsin pitkäaikaisen kokonaisuuden. Myöskään ei näille kahdelle maalle ole ollut löydettävissä mitään muuta yhteistä nimitystä kuin suomalaisten historiantutkijain keskuudessa käytetty vain näitä kahta maata tarkoittava nimitys Baltia. Kieltää ei kuitenkaan voida, että tämä synnyttää sekaannusta. Mielestäni olisi syytä asettua tässä »uudenaikaisemmalle» kannalle ja lukea Liettuakin Baltian maihin.

Niinikään olisi mielestäni syytä arvostella tekijän tapaa käyttää etenkin latvialaisista paikannimistä ensisijaisesti saksankielisiä muotoja. Niin historianteoksesta kuin onkin kysymys — jossa vanhat muodot kenties joissakin tapauksissa saattavat puolestaa paikkaansa — olisivat Ventspils, Jelgava ja Liepaja paikallaan saksalaisten muotojen Vindaun, Mitaun ja Libaun sijasta, ellei sitten löydy sellaisia puhtaasti suomalaisia vakiintuneita nimityksiä kuin Väinäjoki ja Väinänlinna.

Kuten edellä jo viittasin, on teoksen suurin puute mielestäni se, että uusimmalle ajalle on omistettu liian vähän tilaa. Ehkäpä olisi ollut onnellisempi ratkaisu, jos professori Niitemaa olisi laajentanut teoksensa kaksiosaiseksi?

Kokonaisuutena ottaen on todettava, että professori Niitemaa on tämän laajan yleisesityksen kirjoittaessaan tehnyt suurtyön, jolle ovat tunnusomaisia laaja asiantuntemus ja varovainen kriittisyys. Teokselle on huomattavaksi ansioksi myös se, että hän on pystynyt paneutumaan kuvaamiensa maiden ajattelutapaan ja henkeen ja täten pystynyt erottamaan oleellisen epäoleellisesta.

Esmo Ridala